

Spirituála [odpověď na otázku, co je důstojnost]

Ladislav Hejdánek

◆ promluva, česky, vznik: 4. 11. 2018 ◆ poznámka: rozhlasový pořad

◆ spoken word, Czech, origin: 4. 11. 2018

Spirituála [odpověď na otázku, co je důstojnost] [2018]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 flash – únor 2026]

--- (001-153-806_VL4364856_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Vážení posluchači, dnes budeme mluvit o vykořisťování. O tématu, které je v naší zemi velmi zprofanované. Možná v důsledku naší minulosti. Hostem je biblista, docent Jiří Beneš. Jiří, jak bys ty pro potřeby našeho pořadu vymezil obsah pojmu vykořisťování?

Jiný hlas: Ty jsi řekl, že to je v naší zemi zprofanované, patrně jsi myslel na tu minulou dobu, kdy se nadužívala slova *imperialismus* a vykořisťování. Dneska se naopak vůbec to slovo neužívá a myslím si, že to není dobře, že by se o tom mělo mluvit, i když si nejsem jist, jestli tím, že se o tom bude mluvit, se něco změní. Ale ty ses ptal na to, jak bychom to vymezili.

Je to vlastně zneužívání člověka nebo využívání jeho slabosti anebo obohacování se na jeho úkor. A je to vlastně svým způsobem parazitování, kdy mou hlavní hodnotou jako člověka vykořisťujícího je zisk. A využívám k tomu všechny prostředky, které jsou mi k dispozici, to znamená slabých lidí, kteří se nemohou bránit.

Jiný hlas: Takže ten druhý člověk, kterého vykořisťuji, je zdrojem mého zisku, není pro mě člověkem, ale je nástrojem, řekněme, k mému obohacení třeba.

Jiný hlas: Přesně tak, je to forma odlidštění. A je to něco, co i když jsme třeba na ten pojem alergičtí, tak co bychom si měli ponechat v naší kulturní mysli, protože se může stát, že když církev udělá podruhé chybu, že se prostě za ty sociálně slabé nepostaví, tak to znova dojde k těm následkům, jakým to došlo v té době, které se říká komunismus, to znamená, kdy ti slabí lidé se tomu vzprou nějakým způsobem a nastolí si nějakou svou vládu, od které budou čekat, že je vůči tomu ochrání. Tady si myslím, že věřící lidé by měli bránit ty slabé v naší společnosti, ne jen v církvi, postavit se za ně a nedopustit, aby docházelo k tomu odlidštění té společnosti.

Jiný hlas: Ale říkáš věřící lidé, neměli by to dělat všichni slušní lidé?

Jiný hlas: Já si myslím, že slušní lidé to nějakým způsobem dělají. Když ten apel mířil na věřící lidi, tak jsem to myslel tak, že my máme tendenci zalézat do toho náboženství jako do ulity a starat se jen o ty své náboženské věci, pěstovat si jen tu svou církevníčku, jen se věnovat těm svým dogmatům a ignorovat tu společnost, ve které žijeme.

Jiný hlas: Jiří, ještě chci vymezit ten pojem. Kde je hranice mezi námezdní prací, kdy je člověk u někoho zaměstnán za mzdu a je to v pořádku, a vykořisťováním?

Jiný hlas: Asi tam, kde ten člověk za tu svou práci nedostává zaplacení tak, jak by měl dostávat zaplacení, to znamená, kdy si ten vykořisťovatel, ten jeho zaměstnavatel, což mohou být synonyma a taky nemusí, tak kdy prostě si nechává něco, co tomu člověku patří, a dělá to vědomě. Takže já bych viděl, že ta hranice je v tom člověku, který zaměstnává. Ten buďto je kvalitní a ty své dělníky respektuje a ohodnotí je tak, jak je ohodnotit má, anebo respektuje jen sám sebe a svůj zisk a potom je třeba, aby se ti dělníci bránili nebo aby ti lidé, kteří jsou zaměstnaní, tak aby o tom věděli. Ale je to těžké, je to těžké takhle odsud o tom mluvit, protože je spousta slabých lidí, kteří si to vůbec neuvědomují a kteří nemají jinou možnost než se nechat zaměstnat v nějakých velkých řetězcích, kde když se vzbouří nebo když na to upozorní, tak je vyhodí.

Jiný hlas: Takže my jsme vlastně trošku také u institucionálního zla. Tam za tím nemusí být nějaký jednotlivec, který je ten vykořisťovatel, ale může to být prostě špatným nastavením pravidel.

Jiný hlas: Ano, přesně tak. To je mnohem obtížnější, když člověk, který je vykořisťován, narazí na systém, vůči kterému vlastně nemůže nic udělat, protože na to má moc malou sílu.

Jiný hlas: V biblických textech nacházíme mnoho míst, která chtějí zamezit vykořisťování. Je tedy vidět, že to není téma, které by biblické pisatele nezajímalo. Jedním z takových míst je 19. kapitola *Třetí knihy Mojžíšovy*, verše 9. až 14., přečte David Šnajder.

Jiný hlas: Až budete ve své zemi sklízet obilí, nepožneš své pole až do samého kraje a nebudeš paběrkovat, co zbylo po žni. Ani svou vinici úplně nevybíráš. Nebudeš na své vinici paběrkovat spadlá

zrnka. Ponecháš je pro zchudlého a pro hosta. Já jsem Hospodin, váš Bůh. Nebudete krást ani obelhávat a podvádět svého bližního. Nebudete křivě přísahat v mém jménu, sice znesvětiš jméno svého Boha. Já jsem Hospodin. Nebudeš utiskovat a odírat svého druha. Výdělek dělníka, kterého si najmeš, nezůstane u tebe do rána. Nebudeš zlořečit hluchému a slepému nepoložíš do cesty překážku, ale budeš se bát svého Boha. Já jsem Hospodin.

Jiný hlas: Jiří, co to je za text?

Jiný hlas: Tak to je velmi zvláštní text, který je součástí *Třetí knihy Mojžíšovy*. *Třetí kniha Mojžíšova* se hebrejsky jmenuje *Vajikra*, což česky znamená a zavolal. To je nadpis té knihy a jde o to, že je to součást věty, která zní a zavolal Hospodin k Mojžíšovi řka. Ta kniha tedy avizuje tím nadpisem, že vlastně bude obsahovat Hospodinovy výroky, které jsou adresovány přes Mojžíše tomu izraelskému národu. A skutečně, když se potom do ní podíváme, tak ona obsahuje asi 37 Hospodinových výroků a nic jiného, žádný příběh tam není. To, co jsme teď slyšeli, je součástí 22. Hospodinova výroku a je to text, s nímž má být konfrontován účastník bohoslužby a má pochopit, že to jsou slova Hospodinova, to znamená slova, která mají tu největší důležitost.

A ten text, který jsme slyšeli, patří do oddílu, protože ta *Třetí Mojžíšova* má několik oddílů nebo několik částí, patří do posledního oddílu v té *Třetí knize Mojžíšově*, kterému se říká *Zákon svatosti*, a to proto, že v tomto oddílu se několikrát objevuje věta: Svatí jste, protože já jsem svatý. To je *Zákon svatosti*. Takže ta 19. kapitola, ten 22. Hospodinův výrok, je součástí *Zákona svatosti*. Jinými slovy, to, co jsme četli konkrétně, je výpověď o tom, jak vypadá život komunity, o které je řečeno, že je svatá, anebo jak vypadá život jedince, který je svatý. Svatý ve Starém zákoně neznamená mravně dokonalý nebo bezchybný. Svatý je ten, kdo je Bohu tak blízko, že tomu Bohu patří. A když někdo Bohu patří a podléhá mu jako jeho služebník, tak je charakterizován tím výrazem svatý. A tady je svatý ten, kdo se takto chová.

A k tomu je ještě třeba říct, že ta slovesa, která jsou tam použita pro popis chování tohoto člověka, že nejsou míněna v rozkazovacím způsobu, jsou v oznamovacím způsobu. V češtině je použit budoucí čas. Hebrejšтина nemá budoucí čas, ani přítomný, ani minulý, je to bezčasová řeč. Takže my si to můžeme přeložit nebo pochopit tím, že si to přečteme v přítomném čase. Ten budoucí čas nám totiž připomíná ten rozkazovací způsob. Ale já tím vším vlastně tady chci říct, že je to konstatování toho, jak ten člověk jedná, není to výzva, jak by jednat měl. On takto jedná, protože je to svatý člověk. Když je někdo svatý, tak se projevuje takovýmhle jednáním.

Jiný hlas: Takže tam není příkaz „nebudeš utiskovat a odírat svého druha“, ale „neutiskuješ a neodíráš svého druha“.

Jiný hlas: Přesně tak. Podobně jako „nebudete krást“, tam není, tam je doslova nekradete, nepřísaháte křivě, nezlořečíte hluchému a slepému nekladeš do cesty překážku. Stejně tak je tam napsáno: ani svou vinici úplně nevybíráš, ale tam je to vlastně v češtině podobné. Jiří, prosím tě, a je to tedy vůbec pro normálního člověka vhodný text? Vždyť my většinou nejsme svatí.

Jiný hlas: To je pravda, taky ono to není pro normálního člověka. Podíváme-li se na začátek té devatenácté kapitoly, tak má uvozovací větu: „Hospodin promluvil k Mojžíšovi“, pak začíná ta přímá řeč a v té přímé řeči je znova jakási uvozovací věta: „mluv k synům Izraelců a řekni jim“ – a teď jim nadiktuje: „Svatí jste, neboť já jsem svatý.“ Ale adresáti jsou synové Izraelců. To znamená synové komunity, která nese jméno Izrael, a Izraelci jsou ti, kteří toho Hospodina uctívají, neboli ctitelé Hospodinovi, ti, kteří jsou tomu Pánu Bohu oddáni. To znamená ti, které si ten Hospodin vyvolil, anebo ty, které si nějakým způsobem proměnil.

Jiný hlas: Jiří, takže pokud to není mravní *imperativ*, můžeme alespoň říct, že Hospodin si přeje, aby se člověk takto choval, aby neutiskoval a neodíral svého druha, protože naším tématem je vykořisťování. Čili aby nevykořisťoval druhého člověka.

Jiný hlas: Samozřejmě můžeme to takhle říct. Prvotně to samozřejmě znamená, že ten, kdo je svatý, to znamená ten, kdo je Hospodinův, to nedělá. Nemusí se mu to říkat, protože on ví, že se to nesmí dít, a taky to nedělá, protože to v něm není. Ale my to můžeme samozřejmě číst tak, že to je Hospodinův vzkaz

o tom, na čem mu záleží nebo co chce, aby v té komunitě fungovalo.

Jiný hlas: Izrael a možná také církev bývá nazýván laboratoří lidstva. A ten úryvek končí slovy: „Budeš se bát svého Boha, já jsem Hospodin.“ Není právě tohle příčina, proč se lidé většinou k sobě chovají ne podle těch slov, která jsme tady slyšeli? Není právě tou příčinou ten nedostatek strachu z Pána Boha?

Jiný hlas: Asi jo, já si myslím, že jo. Tady je napsáno: nezlořečíš hluchému a slepému nekladeš do cesty překážku, ale bojíš se svého Boha, to je *alternativa*. To znamená, když se člověk bojí Boha, a to je právě ten svatý, tak tohleto nedělá. A tím pádem, když se to v naší společnosti děje, tak se to děje, protože ta bázeň tam není. A protože argument „já jsem Hospodin“ nemá v té společnosti žádnou váhu. V naší společnosti má váhu jenom vězení nebo soud. Ale tento argument nemá, kdežto pro toho svatého má tento argument tu absolutní váhu. Ten soud je jenom, jak bych to řekl, doplňující *restrikce*, kdyby náhodou došlo k nějakému selhání.

Jiný hlas: Mluvíme dnes o vykořisťování, tak mě zajímá, jestli to skutečně je aktuální téma, zda existuje dnes i v české společnosti vykořisťování lidí. Zeptali jsme se na to socioložky Jiřiny Šiklové a toto nám řekla.

Jiný hlas: Vykořisťování existuje dneska taky. Buď tím takzvaným vykořisťovatelem je ten malý soukromý vlastník, vlastník půdy, vlastník třeba továrny, a nebo může být vlastníkem toho, co se nazývá výrobními prostředky, třeba celý kolektiv, celý stát. Samozřejmě je možné položit si otázku, zda může existovat společnost bez jakéhokoli vykořisťování. No, stoupenci *marxismu* a socialismu byli přesvědčeni, že jednou dojde k existenci společnosti, kde to vykořisťování nebude. To znamená, že to bude společnost beztřídní, kde všichni budou pracovat jenom tak, aby tedy nejen sami sebe uživil, ale aby všechno to ostatní, ta jejich nadpráce, byla součástí toho celku.

Jiný hlas: Jiří, v jakých oblastech je podle tebe člověk u nás nejvíc vykořisťován?

Jiný hlas: To já nemám jako moc prozkoumané. Řekl bych, že je to, jak už jsem zmiňoval, v těch obchodních řetězcích, anebo u výrobních pásů v továrnách. To znamená tam, kde je nějaká masová výroba, kde je dělníků moc a kde prostě to všechno funguje na základě nějakého systému, a nebo v těch firmách, které se sem nastěhovaly, protože tady mají levnou práci. To znamená, protože tady nemusí příliš investovat, a kdykoli se ti dělníci vzeprou, tak ty firmy se odstěhují tam, kde zase ta práce je levná. To znamená tam, kde ten zisk bude co největší. Tak já bych řekl asi v těchto oblastech, že to je.

Jiný hlas: Dnes je tady spousta zahraničních dělníků v naší zemi a myslím si, že ti jsou mnohdy vykořisťováni, ať už agenturami, které je zaměstnaly, a nebo zaměstnavateli, a nebo třeba majiteli ubytoven. Proč je podle tebe tolik lidí schopných těžit z bídy druhých?

Jiný hlas: To já si taky kladu tuhle tu otázku. Jestli to je výchovou, že prostě do těch lidí nikdo neinvestoval, nikdo je nekultivoval, nikdo z nich neudělal lidské bytosti. Nebo že prostě se dostali do nějakého soukolí, díky kterému prostě oni nemůžou jinak. Buďto se dostali do soukolí nějakých mafií, a nebo se sami stali součástí nějaké mafie. A nebo to jsou lidé, kteří mají nulovou sociální inteligenci. To znamená, u kterých ta společnost selhala v jakési kultivaci při školení ve školách nebo v nějakých jiných programech. A ti lidé jsou prostě absolutně *narcističtí* a sobečtí a vůbec nemají zpětnou vazbu, vůbec jim nedochází, jaké důsledky to jednání jejich může mít. A když se setkají s někým, kdo je na to upozorní, tak oni to neslyší, protože systém v hlavě mají nastaven úplně jinak. Já spoustu takových lidí znám, jak u svých studentů, tak mezi svými kolegy, a vím, že řeč s nimi je téměř nemožná. Že oni jsou přesvědčeni o systému, v němž přemýšlejí, a nejsou schopni z toho nějak vybočit a nejsou schopni uznávat jiné hodnoty než ty, jimž se obětují.

Jiný hlas: Jedním z témat, o kterém se dnes u nás moc nemluví, je dlužní otroctví. Dluhy. Ty nakonec znala i *Bible*, ale tenkrát byla nějaká pravidla. Dnes to dlužní otroctví funguje třeba v romských komunitách. Proč to téma dnes si myslíš, že je tak na okraji našeho zájmu a jak to tenkrát v té biblické době bylo ošetřeno, když se někdo dostal do dlužního otroctví?

Jiný hlas: Já se obávám, že není žádná zábrana, žádná mez, kterou by ta společnost stanovila a vymáhala a která by chránila hodnotu a důstojnost člověka, aby se z něj nestalo zvíře, které jenom přežívá a žije

vlastně pro toho svého otrokáře. Nevím, jestli to někdy bylo lepší, já si myslím, že snad ani ne. Takže zase nechci to vidět příliš černě. A ty ses ptal, proč to dlužní otroctví dneska je...

Jiný hlas: ...a nikoho nezajímá jako téma.

Jiný hlas: ...a nikoho nezajímá. Protože my patříme mezi tu bohatou část té společnosti, která si žije svými problémy a svými hodnotami, svou prací. Pro nás, jako pro tu bohatou část té české společnosti, je hlavním důrazem co nejvíc si toho užít, být se svou rodinou, vydělat co nejvíc peněz, zajistit ty svoje děti, dobře bydlet. A to, co se děje mimo tuhle tu sféru našeho obzoru, tak to my nevnímáme, protože nějak vnitřně víme, že stejně to nejsme schopni řešit. Ta frustrace je tady hodně veliká.

Jiný hlas: a nikdo na to neupozorňuje taky. Já nedokážu říct, jestli to je nějak jednoduše zhodnotitelné.

Dneska už prostě ta společnost si nás nějak vychovala a jsou to dva světy. I v tom bohatém severoevropském existují dva světy, které jsou od sebe striktně oddělené. A to je svět střední a vyšší třídy a potom svět té nižší třídy. A my se dneska nebavíme s nějakým kopáčem nebo s nějakým dělníkem, protože je to pod naši úroveň. A nevím, jestli s tím jde něco dělat, s tímhletem.

No a jaké opatření zná Bible proti dlužnému otroctví? Tam je opatření jedno velmi radikální. Zpočátku to fungovalo tak, že jednou za 49 let mělo dojít v té společnosti k odpouštění dluhů. Byl prostě vyhlášen rok odpouštění dluhů a všechny dluhy, které lidé měli, byly odpuštěny. Ovšem platilo to jen pro tu izraelskou komunitu, to znamená, že byly odpuštěny jen ty dluhy, které si udělali příslušníci té izraelské komunity u těch svých souvěrců. Nebyly odpuštěny dluhy cizinců, které si udělali u Izraelců. Potom se to trochu radikalizovalo, že se ten rok odpouštění dluhů vyhlášoval jednou za 7 let, to znamená sedmkrát častěji než původně.

A je to hodně silně zdůrazňováno. Akorát si nejsem jist, jestli to bylo kdy praktikováno. Je to konstatováno, že to tak má být a zřejmě u těch zbožných Hospodinových ctitelů, u těch svatých, to asi takhle bylo úplně spontánní. Ale jestli to bylo vymahatelné pro celou společnost izraelskou, která nebyla monotéistická a která z velké většiny uctívala úplně jiné bohy, tak tam si nejsem jist, jestli to platilo.

Ale cílem tohoto opatření bylo, aby ti, kteří jsou zadlužení, tak aby nezůstávali v tom ponižujícím postavení. Ta společnost jim *de facto* tímto pomohla. Zaplatili to ti věřitelé. A argumentuje se tím, že ten věřitel ten majetek, který má, tak ho vlastně dostal od Hospodina, že to je forma jeho požehnání a on je povinen, aby to požehnání sdílel s těmi, kteří ho nemají. A za tím je logická úvaha, protože se může stát, že když on to neodpustí ten dluh, to znamená, když tomu svému bratrovi v nouzi nepomůže, tak může se stát, že v budoucnu postihne katastrofa jeho a pak už mu nebude mít kdo pomoci, protože on předtím neinvestoval do těch lidí, kteří by mu v budoucnu mohli pomoci. Takže vlastně je to i ochrana toho člověka do budoucnosti a ochrana té komunity, aby mohla fungovat a aby v ní byl jakýsi sociální smír.

Jedním z témat, které bychom neměli v souvislosti s vykořisťováním pominout, je téma lidské důstojnosti. Ladislava Hejdánka jsme se zeptali, co je vlastně důstojnost člověka. Zde je odpověď.

Hejdánek: Život sám nebývá důstojný, smrt už vůbec ne. Důstojná smrt, i když se to říká, tak smrt nikdy není důstojná. Je to nedůstojné umírání. Teď je otázka, kde se to bere. Já mám dojem, že to je původu dosti starobylého, že člověk má dojem, že by nemohl dál žít, kdyby měl jenom šaškovat, jenom dělat nějaké fóry nebo nějaké nezbednosti a tak dále. Je v tom trochu taková žádost, aby byl uznán za důstojného, ale já myslím, že to by nikomu nestačilo. Že každý chce opravdu aspoň někdy se zachovat důstojně. Otázka je, zda člověk má na mysli vždycky jenom důstojnost svou, a nebo zda potřebuje, aby lidé kolem něho byli důstojní, aby se zachovali důstojně.

Jsou jisté představy, co je člověk. A člověk se rodí svobodný. Já nevím, jestli je to pravda. Fakt je, že v různých posvátných formulích už to je obsaženo, že člověk se rodí svobodný. Ono to není pravda, rodí se jako naprosto nesvobodné mimino, které ještě neumí ani mluvit a sotva tu a tam reaguje na okolí. Ale my chceme, aby ten novorozenec byl už uznán za člověka. Člověk má představu, co by bylo pro člověka důstojné, tak má představu, že by měl se rodit jako svobodný. To jest, nikdo se nerodí jako otrok. To je daleko lepší než „rodí se jako svobodný“. Nerodí se jako otrok. To jest, nikdo nemá právo, když se dítě narodí, říct, že to je jeho otrok nebo něčí otrok.

Takže k důstojnosti člověka patří, že není otrok. Být otrokem, to může být v různých variacích. Takže to je myšlenka svobody, která v dějinách hrála velkou úlohu, zejména v evropských dějinách. A důstojnost je v tom, že člověk, který je svobodný, rozhoduje také o sobě. Ne že úplně rozhoduje, nerozhoduje ve všem, ale jsou okamžiky důležité, kdy má rozhodovat sám. Ta svoboda a k tomu patří lidská práva a tak dále, to jsou nepřenosné kvality, které jsou nezbytné k tomu, aby člověk žil důstojně. Pravda je, že to je vlastně způsob, jak člověk myslí sám o sobě. Že ta důstojnost není něco, co může být darováno, ale že důstojnosti si člověk musí vážit, protože není zadarmo. Je nedůstojné nebýt svobodou, nechovat se svobodně. To je velmi nedůstojné.

Jiný hlas: Čím je pošlapána lidská důstojnost, když člověk nedostane například spravedlivou mzdu za svou práci?

On si nemůže dovolit to, co by si mohl dovolit, kdyby mu bylo normálně zapláceno. To znamená, on musí žít mnohem chudším, skromnějším způsobem života, což zase nemusí být známka toho, že je pošlapávána jeho důstojnost. Ale třeba když má hodně dětí, tak on jim nemůže zaplatit školu, nemůže jim zaplatit pomůcky nebo musí se někde ponížovat, aby získal třeba navíc nějakou práci. A když ho to vede prostě do takovéto situace, tak to člověka láme, to mu pošlapává tu důstojnost. Takový člověk potom i ztrácí sebevědomí a považuje se za chudáka nebo za služebníka, za otroka, za člověka nižší kategorie, který na určité věci nemá nárok. Takže takhle bych asi na to odpověděl.

Mnohdy jsou zaměstnanci svými zaměstnavateli ponížováni. Slyšel jsem případ, nevím, jestli je to pravda, že v jakémsi obchodním řetězci snad dokonce pokladní nesměli chodit na toaletu, aby se nezdržovali od práce, a bylo jim řečeno, že mají používat pleny, když to nemohou vydržet. Jak vůbec může někdo přijít na tak hroznou věc?

Jiný hlas: S tím mi zůstává rozum stát, já jsem to slyšel taky. Napadlo mě i to, jak se zachází s lidmi, kteří jsou v tom finálním stádiu života, v léčebnách dlouhodobě nemocných nebo v domovech důchodců. To není zase příliš daleko od toho, co tady zmiňoval. A jak na to může někdo přijít, vůbec nevím, protože je to čistý příklad toho, že ten člověk u té pokladny je jenom stroj, u kterého se ani nepředpokládá, že by mohl mít nějaké potřeby. Společnost nebo ten systém z něj dělá živočicha a chová se k němu jako k živočichovi. To je poškozování důstojnosti, kdy je člověku vzata nadhodnota, která ho činí člověkem, a on se stává jenom biologickým materiálem, který překáží. Překáží v okamžiku, kdy má nějakou potřebu. Tohle se obávám, aby nenastalo v celé naší společnosti, že my do té doby, dokud jsme produktivní, tak nepřekážíme, ale jakmile přestaneme být produktivní, to znamená, jakmile se staneme důchodci, tak začneme překážet té společnosti. Ta společnost už se takhle začíná chovat. A pokud nás povedou lidé z byznysu, tak asi nebude žádná zábrana, aby k tomuto společnosti nedošlo. A tady bychom asi měli být opravdu velmi opatrní, až budeme rozhodovat, koho budeme volit, nebo kdo bude naši zemi spravovat. Nesmí to být člověk, za nímž zůstává spoušť a který bude tu společnost odlidšťovat.